INTERNATIONAL LEGISLATION FOR THE PROTECTION OF THE CULTURAL HERITAGE BETWEN THE LIEBER CODE (1854) AND THE HAGUE CONVENTION (1954)

Gherghina BODA
The Museum of Dacian and Roman Civilization, Deva

Abstract: The international legislation referring to the protection of the cultural heritage both in times of peace and of war started initially from a few articles inserted in legislative acts on armed actions of belligerent states, constituting itself in time in freestanding laws. In the course of a century several pacts and conventions were published which constituted the basis for the other international laws. The great importance for this period is represented by the Lieber Code (1854), The Conventions of the Hague conferences (1899, 1907, and 1954) and the Roerich Pact (1935).

Keywords: international law, protection, heritage, culture, science, art.

Experienţele beligerante din trecutul omenirii în timpul cărora au fost distruse definitiv şi iremediabil sau deteriorate într-un mod grav opere de cultură, ştiinţă şi artă ale lumii, au determinat mai multe ţări să adopte o legislaţie menită să le ocrotească patrimoniul cultural împotriva distrugerilor umane din timpul diverselor acţiuni armate. Conştientizarea valorii universale a operelor de ştiinţă, artă şi cultură a născut nevoia ocrotirii acestor bunuri culturale atât pe timp de pace, cât şi pe timp de război, nu numai pe teritoriul unor state, ci pe tot mapamondul. Valoarea bunurilor culturale a trecut dincolo de orice naţionalitate, ele devenind un bun comun universal, fapt pentru care oamenii de cultură, ştiinţă şi artă, cu sprijinul oamenilor politici, au decretat şi implementat legi care să ocrotească aceste bunuri de latura distructivă a omului, de tendinţele violente ale caracterului uman. S-a ajuns acolo unde omul a trebuit să-şi protejeze creaţiile, opera umană fiind în pericol de a fi distrusă chiar de creator.

Deoarece omenirea suferise pierderi irecuperabile de bunuri culturale în decursul istoriei sale, unele de o valoare inestimabilă şi deoarece ideea unui patrimoniu comun universal pătrunsese în tot mai multe state ale lumii, guvernele europene şi americane au decis legiferarea unor norme referitoare la războiaiele terestre care să oblige statele beligerante la respectarea prevederilor acestor acte juridice. Se încerca astfel, dacă nu stoparea, măcar reducerea pagubelor făcute patrimoniului cultural naţional.

Una dintre primele referiri la necesitatea ocrotirii bunurilor culturale pe timp de război a fost stipulată în *Ordinul general nr. 100: Codul Lieber*, de fapt nişte instrucţiuni speciale pentru conducerea armatei Statelor Unite ale Americii pe timp de război. Acest Cod a fost creaţia lui Francis Lieber şi a fost promulgat de preşedintele Abraham Lincoln la 24 iulie 1863[1].

[1] *Codul Lieber*, secţiunea II, art. 34, pp. 31-47, disponibil la http://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp, accesat la 16.06.2015.

BDD-A22217 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

Prevederile acestui act aveau în atenţie bunurile culturale existente pe teritoriul statului inamic şi se refereau la posibilitatea taxării sau folosirii, atunci când serviciul public o solicita, a proprietăţii aparţinând bisericii, spitalelor, altor instituţii caritabile, unităţilor de învăţământ, fundaţiilor care promovau cunoaşterea, academiilor, observatoarelor, muzeelor de artă sau oricăror instituţii de ştiinţă[2]. De asemenea, stipula obligativitatea protejării şi ocrotirii tuturor lucrărilor de artă,a bibliotecilor, colecţiilor ştiinţifice sau instrumentelor valoroase, a spitalelor, chiar şi în timpul asedierii sau bombardamentelor[3], interzicerea vinderii, însuşirii private, distrugerii sau deteriorării fără motiv[4], actele de acest tip fiind aspru pedepsite[5].

La 27 iulie 1874, la iniţiativa ţarului Alexandru al II-lea al Rusiei, s-au întâlnit la Bruxelles delegaţi din 15 state europene pentru a se pronunţa asupra unui proiect de acord internaţional referitor la legile şi obiceiurile de război, înaintat de guvernul rus, proiect care a fost adoptat cu mici modificări, dar care nu a fost ratificat deoarece nu toate guvernele l-au acceptat ca pe o convenţie cu caracter obligatoriu[6]. Articolele 8 şi 17 din acest proiect cuprindeau instrucţiuni referitoare la bunurile culturale, religioase şi ştiinţifice care trebuiesc privite ca proprietate privată, urmărirea confiscării, distrugerii sau deteriorării intenţionate intrând în sarcina autorităţilor competente, precum şi datoria asediaţilor de a marca prin semne specifice, vizibile toate cladirile culturale, ştiinţifice, caritabile, precum şi monumentele istorice, neangajate în scopuri militare, pentru a fi ocolite de bombardamente sau asedii[7]. Această *Declaraţie de la Bruxelles* este extrem de importantă deoarece a constituit primul pas în codificarea legilor de război, ba mai mult, a stat la baza *Manualului Oxford* cu privire la legile războiului terestru, întocmit de către specialiştii de la Institutul de Drept Internaţional şi adoptat în anul 1880, împreună cu care a constituit fundamentul celor două Convenţii de la Haga din anul 1899 şi 1907[8]. Trebuie menţionat faptul că alături de protejarea altor bunuri culturale, această *Declaraţie* include şi monumentele istorice, fapt foarte important pentru dezvoltarea ulterioară a legislaţiei internaţionale referitoare la ocrotirea şi protejarea patrimoniului cultural mobil şi imobil.

La Conferinţa de Pace de la Haga a fost adoptată, la 29 iulie 1899, o Convenţie şi Regulamentele cu privire la legile şi obiceiurile războiului terestru, prin care se făcea referire, la fel ca în documentele legislative anterioare, la obligativitatea protejării bunurilor culturale şi a monumentelor istorice din teritoriile inamice[9]. Unul dintre motivele acestei conferinţe a fost „revizuirea declaraţiei privind legile şi obiceiurile de război elaborate în 1874 de către Conferinţa de la Bruxelles şi care nu a fost încă ratificată”, conform notei circulare ruse din

[2] *Ibidem*, Art. 34.
[3] *Ibidem*, Art. 35.
[4] *Ibidem*, Art. 36.
[5] *Ibidem*, Art. 37.
[6] *Projet d'une Déclaration internationale concernant les lois et coutumes de la querre. Bruxelles, 27 août 1874,* disponibil la https://www.icrc.org/dih/INTRO/135?OpenDocument, accesat la 16.06.2015.
[7] *Ibidem*, Art. 8 şi Art. 17.
[8] *Projet d'une Déclaration internationale concernant les lois et coutumes de la querre. Bruxelles, 27 août 1874,* disponibil la https://www.icrc.org/dih/INTRO/135?OpenDocument, accesat la 16.06.2015.
[9] *Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land its annex: regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Haque, 29 July 1899. ANNEX TO THE CONVENTION Regulations respecting the laws and customs of waron land #Section III: On military authority over hostile territory – Art. 56*, disponibil la *https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/150-110062?OpenDocument*, accesat la 17.06.2015.

BDD-A22217 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

data de 30 decembrie 1898[10]. La a doua Conferinţă Internaţională de Pace de la Haga, din 18 octombrie 1907, au fost revizuite actele adoptate în 1899, operându-se mici modificări, dar nu la articolele referitoare la patrimoniul cultural.

O iniţiativă legislativă, de această dată venită din partea unei persoane fizice şi materializată printr-un tratat, numit ulterior pact, îl are ca autor pe Nicolas Roerich. Viaţa l-a pus în faţa unor întâmplări care l-au motivat în viitor să lupte pentru protejarea bunurilor culturale. Adolescent fiind, a dezvoltat pasiuni de arheolog amator, în cursul săpăturilor desfăşurate în nordul Rusiei a descoperind o serie de obiecte antice cu o valoare istorică şi artistică deosebită[11]. Atunci a realizat pentru prima dată ce putere uriaşă de creaţie are omenirea, dar şi de cât de distructivi şi neglijenţi sunt oamenii cu propriile creaţii. Mai târziu, a vizitat mai multe oraşe istorice din nordul Rusiei, în urma călătoriilor sesizând autorităţilor degradarea şi distrugerea multor artefacte şi solicitând ajutor în acest sens guvernului rus, dar fără prea multe rezultate, apoi, în timpul Primului Război Mondial şi a Revoluţiei Ruse din 1917, nu a făcut decât să constate aceleaşi lucruri, amplificate de starea beligerantă[12]. Important este faptul că Roerich a extins noţiunea de patrimoniu şi la activităţile creative, teatre, săli de concert, universităţi, biblioteci şi spitale. La sugestiile lui Roerich, s-a trecut la scrierea unui proiect de tratat la care şi-au adus aportul şi câţiva experţi în drept internaţional şi care ulterior a fost redactat la cererea Muzeului Roerich din New York[13]. Prin acest pact se declarau neutre toate bunurile şi activităţile culturale şi de importanţă istorică deosebită, acestea urmând a fi semnalizate printr-un banner pe care se afla un cerc roşu, care avea în mijloc trei puncte roşii, alipite în formă de triunghi, pe fundal alb, cercul desemnând totalitatea culturilor, dar şi eternitatea timpului care cuprindea trecutul, prezentul şi viitorul, iar cele trei puncte din mijlocul cercului semnificau Arta, Ştiinţa şi Religia[14]. Pactul Roerich mai este cunoscut ca şi Crucea Roşie a Culturii[15]. Acesta este primul tratat care se referă în totalitate la protejarea bunurilor culturale. Cuprinde un preambul şi 8 articole[16].

În anii 1931 şi 1932 au avut loc la Burge, apoi în 1933 la Washington, conferinţe private care recomandau adoptarea acestui Pact de către guverne[17]. La a şaptea Conferinţă Internaţională a Statelor Americane de la Montevideo din 1933, a fost prezentat un tratat elaborat de Consiliul de Administraţie al Uniunii Pan-Americane şi semnat de toţi membri la

---

[10] *Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899*, disponibil la https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1, accesat la 17.06.2015.

[11] *Roerich Pact and Banner of Peace*, disponibil la http://www.roerich.org/roerich-pact.php, accesat la 17.06.2015.

[12] *Roerich Pact and Banner of Peace*, disponibil la http://www.roerich.org/roerich-pact.php, accesat la 17.06.2015.

[13] *Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments (Roerich Pact). Washington, 15 april 1935*, https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/325-480002?OpenDocument, IHL-44-EN.pdf , accesat la 21.06.2015.

[14] *Roerich Pact and Banner of Peace*, disponibil la http://www.roerich.org/roerich-pact.php, accesat la 17.06.2015.

[15] *Ibidem*.

[16] *The Roerich Pact*, http://en.icr.su/evolution/pact/index.php, accesat la 21.06.2015.

[17] *Ibidem*.

BDD-A22217 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

Washington, pe 15 aprilie 1935, în prezenţa preşedintelui Franklin Delano Roosevelt[18]. Acest Tratat a fost semnat de 21 de state (SUA, Argentina, Bolivia, Brazilia, Chile, Columbia, Costa Rica, Cuba, Republica Dominicană, Ecuador, El Salvador, Guatemala, Haiti, Honduras, Mexic, Nicaragua, Panama, Paraguay, Peru, Uruguay şi Venezuela)[19], ulterior aderând şi alte state.

O altă iniţiativă legislativă privitoare tot numai la protejarea patrimoniului cultural internaţional, dar pe timp de război, a fost adoptată sub forma unei convenţii la Conferinţa de la Haga din 14 mai 1954. Prevederile acestei Convenţii se bazau pe cele cuprinse în actele adoptate la conferinţele anterioare de la Haga din anii 1899 şi 1907, precum şi pe cele ale pactului de la Washington din 15 aprilie 1935.

Această Convenţie[20] era mult mai largă şi cuprindea 8 capitole: **Capitolul I**: *Dispoziţii generale* (definirea, protecţia, ocrotirea, respectarea bunurilor culturale, ocupaţia, semnalizarea bunurilor culturale şi măsurile de ordin militar), cuprinzând articolele 1-7; **Capitolul II:** *Despre protecţia specială* (acordarea protecţiei speciale; imunitatea bunurilor culturale sub protecţie specială; semnalizare şi control; retragerea imunităţii), cuprinzând articolele 8-11; **Capitolul III:** *Despre transporturile de bunuri culturale* (transporturi sub protecţie specială şi în caz de urgenţă; imunitatea de confiscare, de captură şi de priză), cuprinzând articolele 12-14; **Capitolul IV:** *Despre personal (personalul)*, cuprinzând articolul 15; **Capitolul V:** *Despre semnul distinctiv* (despre semnul Convenţiei; folosirea semnului), cuprinzând articolele 16-17; **Capitolul VI:** *Domeniul de aplicare a Convenţiei* (aplicarea Convenţiei; conflicte care nu au caracter internaţional), cuprinzând articolele 18-19; **Capitolul VII:** *Despre executarea Convenţiei* (regulamentul de executare; puterile protectoare; procedura de conciliere; asistenţă din partea UNESCO; acorduri speciale, difuzarea convenţiei; traduceri şi rapoarte; consfătuiri; sancţiuni), cuprinzând articolele 20-28; **Capitolul VIII:** *Dispoziţii finale* (limbi; semnarea; ratificarea; aderarea; intrarea in vigoare; aplicarea efectivă; extinderea teritorială a Convenţiei; raportul cu Convenţiile anterioare; denunţarea; notificări; revizuirea Convenţii şi a regulamentului ei de aplicare; înregistrare), cuprinzând articole 29-40.

Toate cele 8 capitole cuprind prevederi extrem de clare privitoare la protejarea bunurilor culturale, noţiunea de protejare incluzând noţiunile de ocrotire şi respectare a acestora de către toate statele semnatare. O schimbare vizibilă o reprezintă semnul distinctiv cu care urmau să fie semnalizate monumentele şi instituţiile considerate bunuri culturale, conform articolului 1, cap. I. Dacă semnul Pactului lui Roerich era un cerc roşu în interior cu trei puncte roşii pe fundal alb, semnul distinctiv adoptat de această Convenţie, conform articolului 16 din cap. V, era un „scut ascuţit jos, împărţit în patru părţi, cu liniile încrucişate oblic, în culorile albastru şi alb (un scut format dintr-un careu albastru, unul din unghiuri

[18] *Roerich Pact and Banner of Peace*, disponibil la http://www.roerich.org/roerich-pact.php, accesat la 17.06.2015.
[19] *The Roerich Pact*, http://en.icr.su/evolution/pact/index.php, accesat la 21.06.2015.
[20] *Convenţie pentru protecţia bunurilor culturale în caz de conflict armat*, Haga 14 mai 1954, http://www.discret-arhivare.ro/legislatie_arhivare/protectia_bunurilor_culturale.php, accesat la 19.06.2015.

BDD-A22217 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

formând vârful scutului, şi dintr-un triunghi albastru deasupra careului, ambele delimitând un triunghi alb de fiecare parte)[21].

Referitor la aceste acte juridice internaţionale aprobate în perioada 1854-1954, putem constata importanţa demersului legislativ desfăşurat în toţi aceşti ani, conţinutul acestora, dar şi menirea lor de a scoate din aria distrugerilor umane bunurile de patrimoniu cultural considerate bunuri de valoare universală, de fapt patrimoniul cultural universal al umanităţii. Conştientizarea importanţei acestui patrimoniu pentru generaţiile viitoare, eforturile de păstrare, conservare, ocrotire, respect şi protejare ale mărturiilor materiale ale trecutului comun al omenirii, tranduse în legi naţionale şi internaţionale, reprezintă cel mai mare câştig, atât pentru cultura universală, cât şi pentru cea naţională.

Resurse on-line

Codul Lieber, disponibil la http://avalon.law.yale.edu/19th_century/lieber.asp

Projet d'une Déclaration internationale concernant les lois et coutumes de la querre. Bruxelles, 27 août 1874, disponibil la https://www.icrc.org/dih/INTRO/135?OpenDocument

Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land its annex: regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Haque, 29 July 1899. ANNEX TO THE CONVENTION Regulations respecting the laws and customs of waron land #Section III: On military authority over hostile territory – Art. 56, disponibil la *https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/150-110062?OpenDocument*

Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899, disponibil la https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?action=openDocument&documentId=CD0F6C83F96FB459C12563CD002D66A1

Convenţie pentru protecţia bunurilor culturale în caz de conflict armat, Haga 14 mai 1954, disponibil la http://www.discret-arhivare.ro/legislatie_arhivare/protectia_bunurilor_culturale.php

Roerich Pact and Banner of Peace, disponibil la http://www.roerich.org/roerich-pact.php

The Roerich Pact, disponibil la http://en.icr.su/evolution/pact/index.php

Treaty on the Protection of Artistic and Scientific Institutions and Historic Monuments (Roerich Pact). Washington, 15 april 1935, disponibil la https://www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/325-480002?OpenDocument, IHL-44-EN.pdf

[21] *Convenţie pentru protecţia bunurilor culturale în caz de conflict armat*, Haga 14 mai 1954, http://www.discret-arhivare.ro/legislatie_arhivare/protectia_bunurilor_culturale.php, accesat la 19.06.2015.

BDD-A22217 © 2015 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)